

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra filosofie a religionistiky

Bakalářská práce

SMRT A NESMRTELNOST DUŠE PODLE PLATÓNA

Vedoucí práce: doc. Jakub Sirovátka, Dr. phil.

Autor práce: Veronika Joklová

Studijní obor: Filosofie a religionistika (prezenční studium)

Ročník: 4.

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum

Podpis studenta

Poděkování

Děkuji panu doc. Jakubu Sirovátkovi, Dr. phil. Za jeho cenné rady a tipy při psaní bakalářské práce.

Obsah

Úvod	5
1 Platónův Faidón	7
1.1 Sebevražda	7
1.2 Smrt, posmrtný život a reinkarnace	8
1.3 Tělo a duše	10
1.4 Duše jako harmonie	12
1.5 Nesmrtelnost duše v dialogu Faidón.....	13
1.6 Posmrtný osud duší.....	14
2 Platónův Faidros.....	17
2.1 Nesmrtelnost duše v dialogu Faidros.....	17
2.2 Podoba duše a ztráta okřídlení duše.....	19
3 Platónův dialog Obrana Sókrata	23
3.1 Sókratés se nebojí smrti	23
Závěr.....	27
Seznam použité literatury	29
Abstrakt.....	30
Abstract.....	31

Úvod

Téma bakalářské práce jsem si vybrala nejen z důvodu osobní víry, ale hlavně z důvodu relevantnosti. Smrt je nevyhnutelný prvek našeho života, je to něco co nás čeká a nedá se tomu vyhnout. Setkáváme se s ní téměř každý den, ať je to v televizi, na internetu, ve společnosti, či v našich myšlenkách. Mnoho lidí ji odmítá, nechce se s ní smířit, neboť se zřejmě bojí, že po smrti se jejich duše jen rozplyne v nicotu. Ale pokud bychom připustili existenci nesmrtnosti duše a reinkarnaci, mohli bychom se na smrt těšit, tak jak se na ní těšil Sókratés, samozřejmě za předpokladu, že jsme žili správný a spravedlivý život.

V této bakalářské práci se budu snažit představit pojetí smrti a nesmrtnosti duše v Platónových dialozích, budu postupně rozebírat vybrané dialogy a analyzovat jednotlivá témata, jako např., problém sebevraždy, těla, reinkarnace, nutnost pečovat o duši, proč se nebát se smrti, apod. Poté doplním sekundární literaturou, která se zabývá zmíněnými dialogy, a také svými myšlenkami. Navážu na dnešní dobu, neboť mnoho témat bakalářky je dnes relevantní a vztáhnou myšlení Sókrata k myšlení dnešních lidí a proč je mnohdy dobré se nechat tímto filosofem inspirovat.

Hlavní kapitoly budou Platónovo dialogy o Sókratově učení o nesmrtnosti duše a smrti. Ve *Faidónu* budu mluvit o tom, proč nikdy nesmíme vykonat sebevraždu, neboť jsme služebníci bohů a jen oni rozhodují, jestli máme žít, či odejít. Dále budu popisovat Sókratovo učení o smrti, o duši a těle. Sókratés se smrti nebojí, dokonce je pro něj vysvobozením. Díky smrti se zbavujeme těla, které je zdrojem všech potíží a „oblbování“ duše, tělo je něco, co nás drží zpátky a my se od něj musíme odpoutat. Správný filosof neposlouchá své tělo, ale učí se moudrosti a rozpomíná se na pravá jsoucna. Dále zmíním myšlenku reinkarnace a rozpomínání duše. Již před narozením jsme znali pravá jsoucna věcí a v našem životě se na ně znovu rozpomínáme. Argument reinkarnace vede k potvrzení nesmrtnosti duše. Dále budu podrobněji rozebírat tělo a duši, proč je tělo lidské a špatné a naopak duše božská a dobrá, Sókratovo vysvětlení nesmrtnosti duše pomocí opaků a co se stane s dušemi po smrti, s čímž souvisí, proč je nutné pečovat o svoji duši, stát se filosofem a nelpět na slastech a majetku. Dialog *Faidrós* také mluví o nesmrtnosti duše, ale Sókratés ji staví na jiném argumentu založený na samopohybu. Ale dialog *Faidrós* hlavně mluví o křídlech duší a poznání

pravých jsoucn. Budu popisovat proč jen božské duše mají účast na hostině a sytí se poznáním pravých jsoucn, ale ostatní nebožské duše sotva poznají některá pravá jsoucna. U ostatních duší panuje závist a nutí nebožské duše mezi sebou bojovat a zde dochází ke ztrátě opeření. Tyto duše pak padají do zemitých těl a rodí se do zvířat či lidí a jen díky spravedlivému nebo nejlépe filosofickému životu, jim jejich peří znovu narůstá. I zde se hovoří o principu reinkarnace. Jediný Platónův dialog *Obrana Sókrata* nehovoří o nesmrtelnosti duše, ale o smrti. Je nutné se jí nebát a žít spravedlivý filosofický život. Jeho rozsudek smrti mu připadá nespravedlivý a snaží se sám sebe obhájit. Staví se do pozice někoho, kdo žil velmi spravedlivě a ví, že obstojí v očích bohů. Odmítá však jakékoliv jiné tresty mimo smrti, zřejmě proto, že se těší, až bude filosofovat i po smrti a to s lepšími a spravedlivějšími lidmi. Je tak neoblomný ve svém přesvědčení, že ani vlastní přátelé, kteří připravili útěk a dobré místo, kam by se mohl uchýlit, kdyby uprchl, Sókrata nepřesvědčí, a i přesto se rozhodne čelit smrti.

Tedy budu pracovat s Platónovými dialogy *Faidón*¹, *Faidros*² a *Obrana Sókrata*³. Jako sekundární literaturu použiji knihy Štěpána Špinky: *Duše a zlo v dialogu Faidón*⁴ a *Duše a krása v dialogu Faidros*⁵, také knihu Aleše Havlíčka: *Dialog, etika a politika*⁶ a knihu Filipa Karfíka: *Duše a svět*⁷. Doplním také knihou *Plato's Phaedo*⁸ a textem z internetové *Platónské společnosti*⁹.

¹ PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994.

² PLATÓN, *Faidros*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000.

³ PLATÓN, *Obrana Sókrata*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005.

⁴ ŠPINKA, *Duše a zlo v dialogu Faidón*, Praha: OIKOYMENH, 2009.

⁵ ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009.

⁶ HAVLÍČEK, *Dialog, etika a politika*, Praha: OIKOYMENH, 2015.

⁷ KARFÍK, *Duše a svět*, Praha: OIKOYMENH, 2007.

⁸ *Plato's Phaedo: Proceeding of the second symposium platonicum pragensis*. Praha: OIKOYMENH, 2001.

⁹ Dostupné na: <http://www.platonskaspolecnost.cz/>.

■ Platónův Faidón

1.1 Sebevražda

Při rozhovoru Sókrata a jeho přátel v žaláři před jeho smrtí, se ho Kebes zeptá, jak je možné, že není dovoleno činiti si násilí. (61cd)¹⁰ Sókratés vysvětluje, že žijeme v jakémisi vězení a nemůžeme se z něj vyprostit ani utéct, neboť jsme v péči a majetkem bohů. Tedy člověk nemá žádné právo se sám usmrtit a Sókratés naznačuje, že pokud se tak stane, čeká dotyčného sebevraha trest. Může se usmrtit pouze v případě, že mu bohové dají znamení. Tímto Sókratés vysvětluje, proč se nesnaží uprchnout z vězení, neboť znamení mu již bylo dáno.¹¹ (62c)

Z toho můžeme vyvodit, že pokud jsme opravdu v područí bohů, našich pánů, je nerozumné ukončovat svůj život předčasně. Máme totiž zde úkol, který musíme dokončit. Existujeme zde nejen jako tělo, ani jako pouhá duše, ale jako tělo a duše zároveň a naším úkolem je oživovat tělesnost a zároveň se očišťovat od jejího zhoubného vlivu.¹² Člověk je služebníkem bohů a svou službu musí dokončit a nevzdat se, neboť je nezastupitelný.

Sókratovo vysvětlení lze brát jako jeden z příkladů, proč se nikdy nezabíjet. Sebevražda je velmi závažné téma v dnešní, obzvláště materiální době, kdy člověk nemá víru a ani naději v životě a radši svůj život ukončí. Sókratés nás povzbuzuje tvrzením, že jsme v područí velmi dobrých pánů a pokud svůj úkol splníme, budeme se moci s nimi setkat a vést mnohem lepší posmrtný život. Nejsme jen kus „masa“, jsme lidé, služebníci, kteří mají podstatný úkol. To by nás mělo vést k sebezlepšování a vyrovnání se s jakýmkoliv překážkami, co nás v životě potkají. Toto smýšlení nám dává pocit naděje a motivace k lepšímu, nikoliv páchat zlo a vyžívat se v materiálu.

¹⁰ PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994, s. 17.

¹¹ PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994, s. 19.

¹² ŠPINKA, *Duše a zlo v dialogu Faidón*, Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 179.

1.2 Smrt, posmrtný život a reinkarnace

Jedno z hlavních témat dialogu je smrt, tedy smrt Sókrata. Při jeho posledních dnech, ho navštěvují přátelé a vyjadřují velké obavy ze smrti. Sókratés se je snaží povzbudit a zbavit strachu svým výkladem o smrti jako naději pro filosofa a posmrtném životě. Pro Sókrata není smrt nic jiného, než úplné odloučení duše od těla. Protože Sókratés považuje tělo za překážku poznávání pro duši, stává se pro něj smrt naprostým vysvobozením duše od řetězů těla. Samozřejmě mluví o duši filosofa, která nemá zájem o materiální věci, nýbrž o moudrost a zdokonalování sebe sama, čemuž tělo, smysly a slasti brání. Filosof se *„nebojí umřít, neboť je pln dobré naděje, že se mu až zemře, dostane na onom světě největšího dobra.“*¹³ (64a)

Filosofova duše netouží po rozkoších, po jídle a pití, po milování se, po oblékání a zdokonalování těla, touží po moudrosti, ale tělo duši brání tuto moudrost získávat, klame ji. Naše smysly, které si tak ceníme, díky kterým můžeme poznávat svět, nás podle Sókrata ve skutečnosti klamou a jedině bez nich může duše poznávat pravdu. O tělo se musíme starat, dopřávat mu potravu, tělo bývá nemocné, naplňuje nás různými emocemi a vede nás k touze po materiálu. Tímto nás tělo zaneprázdnňuje a odvádí od poznání skutečné pravdy.¹⁴

*„Vždyť i války a rozbroje a bitvy nezpůsobuje nic jiného než tělo a jeho žádosti. Neboť všechny války vznikají pro hmotné statky a statky jsme nuceni získávat pro tělo, sloužící jeho potřebám; a tím se nám pro tohle všechno nedostává času na filosofii. A nejhorší ze všeho je to, že i když máme od těla na chvíli volno a dáme se do zkoumání něčeho, tu nám zase při samém hledání všude vpadá do cesty, způsobuje pobouření a zmatek a rozrušuje nás, takže pro ně nemůžeme viděti pravdu. Vskutku se nám ukázalo, že chceme-li někdy něco čistě poznati, musíme se od něho odloučiti a dívati se samou duší na samy věci“*¹⁵ (66cd)

Jak tedy toto „zlo“ jménem tělo nejlépe potlačit, je věnovat se filosofii. Filosof ignoruje potřeby těla, neboť touží po pravdě a poznání, které mu tělo dát nemůže. Tento celoživotní postoj přináší filosofovi naději po smrti a přípravu na tuto smrt¹⁶, neboť po ní už bude kompletně vysvobozen od těla a jeho duše jím nebude zahlcena. Filosof se

¹³ PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994, s. 20.

¹⁴ ŠPINKA, *Duše a zlo v dialogu Faidón*, Praha: OIKOYMENH, 2009.

¹⁵ PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994, s. 24.

¹⁶ ŠPINKA, *Duše a zlo v dialogu Faidón*, Praha: OIKOYMENH, 2009.

připravuje na smrt, ba se dokonce na ni těší. Sókratés dodává, že jen ti to se bojí smrti, jsou materiální lidé, kteří lpí na penězích a majetku, a, jak se budeme moci přesvědčit v pozdějších kapitolách, je toto myšlení nedostane mezi bohy.

Simmias se později ptá Sókrata, jestli ví, že ostatní lidé považují smrt za jedno z velikých zel. Odpověď je zjevná. A tato otázka i s touto odpovědí přetrvala dodnes. Lidé se stále bojí smrti a hromadí majetek, ale je zajímavé, že tak bývá zpravidla jen u čistých materialistů. Lidé s vírou, nebo filosofující lidé, nemívají na smrt negativní názor, neboť vědí, co je po smrti čeká a většinou sami sebe kultivují, aby měli posmrtný život co nejlepší. Materialisté opravdu poslouchají jen potřeby svého těla, ví, že je po smrti nic nečeká, a tak se snaží mít co nejlepší život, ve kterém žijí. Je zajímavé, jak moc se tyto dvě skupiny lidí od sebe liší ve způsobu žití.

„A skoro se tak zdá, že i ti, kdo nám zařídili různá zasvěcení, nejsou jen tak bez významu, nýbrž že vskutku již odedávna naznačují, že kdo přijde do Hádu neuveden do zření a nezasvěcen, bude ležeti v bahně, kdežto očištěný a zasvěcený, až tam přijde, bude bydliti s bohy.“¹⁷ (69c)

Poté se ujímá slova Kebés a vyjadřuje pochybnosti nad existencí duše po smrti. Tvrdí, že pokud se duše odloučí od těla, úplně zaniká onoho dne, kdy člověk umírá a okamžitě se rozptyluje a zmizí.¹⁸ (70a) Sókratés odkazuje na vyprávění o reinkarnaci duší z Hádu, které opět přijdou zpět na svět poté, co zemřou. Kebetovi tento argument vysvětluje na *„tezích, že v oblasti vznikání vzniká protikladné z protikladného; že život a smrt jsou protiklady; a že vznikání protikladného z protikladného musí ustavičně probíhat v kruhu.“¹⁹* Sókratés se tedy dostane k závěru, že živí vznikají z mrtvých a mrtví vznikají z živých. Tímto utvrzuje svůj argument o přetrvání duše po smrti.

Sókratovo vysvětlení se zpočátku může zdát složité, ale náš svět je založen na protikladech, téměř vše má svůj protiklad, tak proč by nemohla existovat smrt a její opak tedy nesmrtnost? Smrtné tělo x nesmrtelná duše?

Dále se Kebés zmíní o myšlence rozpomínání, tedy že my se zde nic nového neučíme, pouze se rozpomínáme na to, co už jsme se naučili před narozením. Tato myšlenka by potvrzovala nejen samotnou reinkarnaci, ale hlavně nesmrtnost duše.

¹⁷ PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994, s. 28.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ KARFÍK, *Duše a svět*, Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 49.

Sókratés Kebétovu myšlenku utvrzuje. Již před narozením jsme znali vědění o jšoucnech jako např. malé a velké. Ale po narození jsme vše zapomněli a celý život se rozpomínáme při vnímání těchto věcí. Z toho vyvozujeme závěr, že duše existují mnohem dřív než tělo, a mohou bez něj být, aniž by mizely nebo se rozplynuly a neztrácejí své vědomosti po smrti.

Tato myšlenka by potvrzovala životní styl mnohých lidí na naší planetě. Někteří jen medituji a neobklopuji se majetkem, zřejmě proto, že se jejich duše rozpomněla, že po ničem takovém netouží a je schopna neposlouchat tužbám svého těla (jak se naučila z dřívějších životů). Pokud je tato myšlenka pravdivá, pak můžeme připustit, že někdy kdysi dávno jsme byli vrazi a kriminálníci, ale díky zkušenostem a poznáním, že zlo není cesta, jsme se pokaždé po narození rozpomínali na svou pravou cestu a potlačovali zlo a negativní tužby, které se v nás mohly objevit.

Pokud je opravdu Sókratův argument pro nesmrtelnost duše pravdivý, znamená to, že duše, která páchala zlo během svého života, se zla nezbavuje ani po smrti. Také to znamená, že její posmrtný osud bude záviset na kvalitě jejího života. Toto mínění zbavuje strachu ze smrti, neboť nemáme co ztratit, pouze nabýt vědomostí, zbavit se závislosti na tělesnosti a dále se zdokonalovat.²⁰

1.3 Tělo a duše

Při dalším rozhovoru Sókrata a Kebéta, Sókratés mluví o těle a duši. Tělo je viditelné, duše neviditelná. Také kdykoliv duše používá tělo ke zkoumání, je jím matena, blouzní, je klamána. Ale pokud zkoumá jen ona sama bez těla, poznává čistá, nesmrtelná jšoucna v témže stavu. Sókratés toto čisté poznání nazývá rozumné myšlení. Tělo má podle něj být pod vládou duše, neboť je smrtelné, kdežto duše je nesmrtelná a božská. Z toho vyvodí závěr, že duše je božská, nesmrtelná, rozumová, jednoduchá a nerozborná, v témž stavu a stejná sama se sebou, kdežto tělo je lidské, smrtelné, složité, nerozumné, rozborné, nikdy není stejné samo se sebou. Tímto naprosto vyvrací argument o rozplynutí a zaniknutí duše po smrti.

²⁰ KARFÍK, *Duše a svět*, Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 67.

V závěru tří argumentů podobnosti Sókratés konstatuje, že tělu přísluší rychlý rozklad, duši naprostá nerozložitelnost nebo nějaký stav tomu blízký. Tím je formálně zodpovězena otázka, jež se týkala zařazení duše do některé z kategorií, rozložitelné – nerozložitelné, a také prokázána postexistence duše. Tento závěr je ale možný jen díky dvojitmu výkladu pojetí duše, a to duše jako podoby člověka a duše jako samostatného jsoucna typu jsoucnosti.²¹

Ve srovnání s předchozím důkazem nesmrtelnosti duše je v argumentu podobnosti duše pochopena nejen jako samostatné jsoucno, ale také jako jedna z podob jsoucna. To významně posouvá výklad o duše směrem ke vzájemnému vztahu duše a těla. Ten zde ale není vypracován.²²

Pokud se duše věnovala filosofii ve svém životě, pak se připravovala na snadné umírání, neboť po smrti odchází k „*něčemu sobě podobnému, neviditelnému, božskému, nesmrtelnému, a moudrému; a když tam přijde, dostává se jí, aby byla blažena, protože je zbavena bloudění a nerozumnosti a strachů a divých lásek i ostatních lidských zel, a jak se říká o zasvěcených, opravdu tráví čas s bohy.*“²³ (81a)

V dialogu si můžeme všimnout propagace filosofie jako jediné správné cesty. Je to snad tím, že Sókratés byl sám filosof, a tudíž nemůže jít proti vlastní víře a pravidlům. Avšak zde již nedokázal, proč je filosofie tou cestou, která nám zaručuje blažený posmrtný život. Je zde jen propagována a tlačena, bez důkazů a vyhrožováním těm, co nejsou filosofy.

K posmrtnému životu Sókratés dodává, že duše odchází z těla poskvrněná a nečistá, právě díky kontaktu s tělem. Tělo duši mámilo a vyžadovalo její pozornost, vedlo ji špatnou cestou, kterou duše považovala za pravdivou. Materiálně, rozkoše, jídlo a pití, peníze, to vše duše, díky oblbnutí tělem považovala za správné. Avšak filosofie a to, čeho se nemůže dotknout, se jí hnusí a odmítá to. Na takovouto duši nic dobrého po smrti nečeká. Je zatěžována a stahována, potlouká se v Hádu mezi hroby a pomníky. Sókratés Kebétovi vysvětluje, že je to trest za jejich předešlý život, bloudí tak dlouho, dokud se znovu nevtělí, ale ne do člověka, ale do tvorů jako např. oslů, vlků a jestřábů. Je třeba zmínit, že do tvorů (ale i lidí) se převtělí i uměření a spravedliví lidé, protože se

²¹ HAVLÍČEK, *Dialog, etika a politika*, Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 72.

²² HAVLÍČEK, *Dialog, etika a politika*, Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 73.

²³ PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994, s. 45.

neřídili filosofií ani rozumem. Avšak převtělují se do tvorů společenských jako např. včely.

Tedy tělo samo o sobě není zlo, ale co je největším zlem, je připoutání se k tělu, užívání si slastí a vyhýbání se rozumování a filosofii.

Největší je však toto zlo proto, že proniklo do samotné duše a stalo se jí vlastní. „*Jak říká Sókratés na začátku této pasáže: největší hrůza a moc žaláře, v němž se duše nachází, spočívá v tom, že svým hlavním věznitelem je ona sama a že si tuto roli ani neuvědomuje. Je to vězení sebeklamu, v němž se duše sama přiklání k tělesnému pojetí bytí charakterizovanému přechodem mezi protiklady, na tomto základě rozumí také sama sobě a považuje za zlo to, čím je toto její tělesné bytí ohroženo.*“²⁴

Důkaz existence nesmrtnosti duše a posmrtného života, znamená transformaci našeho myšlení. Možná by vymizel strach ze smrti, možná by k sobě byli lidé příjemnější. Ale jak moc by toto myšlení dokázalo oponovat velkým náboženstvím? Dokázal by se každý řídit filosofií, jako jedinou spásou pro lepší posmrtný život?

1.4 Duše jako harmonie

Po delší odmlce vznesl Simmias námitku o pochybnosti nesmrtnosti duše. Přirovnává tělo a duši k harmonii a lyře. Obě dvě jsou však na sobě závislé, Zánik lyry znamená zánik harmonie. Tedy zpochybňuje nesmrtnost duše a naopak tvrdí, že duše snadno zaniká. Také Kebés vznáší námitku proti nesmrtnosti. Ten zase přirovnává tělo k rouchu a duši k tkalci. Tkadlec obnosí několik rouch za svůj život, ale sám není nekonečný, nakonec umírá. Toto tvrzení tedy znamená, že duše za svůj život obnosí několik těl a nakonec zaniká. Obě tvrzení se snaží přijít s alternativním pojetím duše a těla.

Pokud budeme brát úvahu předpoklad, že duše sama je harmonií, pak musí být složená, přičemž to, z čeho se skládá – součásti těla, jež jsou ve vzájemném napětí - , je dříve než sama složenina. Ale na základě anamnéze, musí duše existovat dříve, než se převtělí. Tudiž anamnéze a harmonie jsou v rozporu, neboť podle anamnéze duše existuje dřív než těl a zároveň jako harmonie být až výsledkem uspořádání těchto stavů.²⁵ Toto tedy vylučuje Simmiovo pojetí duše jako harmonie. Další námitku, kterou

²⁴ ŠPINKA, *Duše a zlo v dialogu Faidón*, Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 41.

²⁵ HAVLÍČEK, *Dialog, etika a politika*, Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 76.

má Sókratés proti Simmiovovi je neschopnosti vysvětlit špatnou a dobrou duši. Harmonie nemůže být dobrá či špatná, to pak podle Sókrata není harmonie, ale duše může být špatná i dobrá.

Tedy chceme-li porozumět duši, nemůžeme se jen tázat „co je to duše“, ale také „co to znamená a jak je možné, že duše může být dobrá i zlá“. Rozdíl mezi dobrou a špatnou duší tedy závisí na tom, jak se duše vztahuje k předmětům myšlení na straně jedné a k tělu na straně druhé. Předpokladem možnosti duše stávat se dobrou a zlou je proto specifické postavení duše v širším ontologickém celku.²⁶

1.5 Nesmrtelnost duše v dialogu Faidón

V odpovědi Kebétovi nabízí Sókratés své pojetí duše. Navazuje na Kebétovu námitku, prohlubuje ji a zasazuje do ontologické diference mezi idejemi a participujícími tělesnými věcmi, což mu umožní vysvětlit specifický způsob bytí duše.²⁷

Sókratés mluví s Kebétem o opacích, o kterém říká, že nikdy nebude opakem sám sobě. Dává příklady jako teplé a studené, sníh a teplo a předkládá Kebétovo mínění, že pokud sníh přijme teplo, změní se a to také platí u ohně a studeno. Jako námitku Sókratés představuje slovo lichý a dává jako příklad trojku, je lichá a je to trojka, ale liché není to samé co trojka a to platí u všech dalších čísel. Tímto argumentuje proti Kebétovu mínění, že to nejsou jen opačné pojmy, které se nesnesou, ale také jiné věci, které nesnesou opak. Tedy trojka se buďto přemění (např. na čtyřku) nebo zanikne, ale nestane se sudou. Sókratés dále pokračuje a ptá se Kebeta, jestli je trojka nesudá. Kebet odpovídá, že ano.

Rozdíl mezi první a druhou odpovědí je, že první jde o nositele vlastnosti ve významu jsoucna a ve druhé ve významu ideje. Co ale toto dvojí vyjádření o nositeli vlastnosti znamená? Zřejmě to souvisí s diskusí o vlastnostech bytostných, nikoli akcidentálních.²⁸

Tyto odpovědi mají předcházet pasáži o důkazu nesmrtelnosti duše a ukázat jak tomu porozumět.

²⁶ ŠPINKA, *Duše a zlo v dialogu Faidón*, Praha: OIKOYMENH, 2009, s. 71-72.

²⁷ Tamtéž, s. 77.

²⁸ HAVLÍČEK, *Dialog, etika a politika*, Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 82.

Sókratés dál pokračuje se svými otázkami vůči Kebétovi. Ptá se, co oživuje tělo. Je to duše. Dále se ptá, zda je to duše, co přináší život. A pokračuje až k otázce, kde se ptá, co nazveme to, co nepřijímá smrt. Je to nesmrtelnost. Sókratés dochází k závěru, že pokud duše nepřijímá smrt, pak je nesmrtelná. Své tvrzení odůvodňuje na dalších otázkách, kde potvrzuje, že to co je nesmrtelné, je i nezničitelné. Sókratés tímto vysvětluje, že „*tak, jako číslo tři nebude, sudé, a tak ani sama lichost, ani oheň nebude studený, a tak ani teplost v ohni obsažená, tak je pro duši nemožno, aby hynula, když by na ni šla smrt.*“²⁹ (106b) Tímto argumentem Sókratés nejen dokazuje nesmrtelnost duše, ale i její nezničitelnost.

*„Za předpokladu, že duše přináší ideu života a že opakem života je smrt, je vyvozen závěr, že duše nepřijímá ideu smrti, a proto je ne-smrtelná. Nesmrtelná ale není duše ve smyslu trvalé existence, něčeho, co je věčné, nýbrž proto, že nepřijímá ideu smrti.“*³⁰

Můžeme vnímat, že Sókratovo přátelé se snaží svými argumenty odradit Sókrata před jeho smrtí. Ale vyvstává otázka, proč najednou se svými myšlenkami přestali. Možné vysvětlení není uvedeno, ale je pravda, že Sókratés byl nepřesvědčitelný, co se týče vlastní víry a vždy si našel vlastní protiargument, za kterým si pevně stál. A také, i kdyby jej někdo přesvědčil, že po smrti nic není a nesmrtelnost duše neexistuje, stejně by to nezměnilo Sókratovo rozhodnutí zůstat ve vězení a čelit rozsudku smrti. Dal najevo, že jeho vidění smrti a posmrtného života, nemá nic společného s postavení se tváří v tvář smrti (tedy snažil se být příkladem a nikdy neustupovat, i kdyby mu hrozila smrt).³¹

1.6 Posmrtný osud duší

V dialogu Sókratés nastiňuje obraz universa a Země a do něj vepisuje osudy duší. Nemluví jen o místech, do kterých přijdou duše zemřelých po jejich smrti, ale mluví také o místech, na kterých se duše v universu zdržují. Lidé, jejichž duše je spojena s tělem, žijí v zemských prohlubních okolo moří, která v nich vznikají. Zde jsou lidé pod vlivem slanosti a hniloby postiženi velkými nedostatky a nemocemi. Při jejich

²⁹PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994, s. 79.

³⁰HAVLÍČEK, *Dialog, etika a politika*, Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 85.

³¹*Plato's Phaedo: Proceeding of the second symposium platonicum pragense*. Praha: OIKOYMENH, 2001, s. 149-150.

umírání se odděluje jejich duše od těla. Podle toho jak každá duše žila předtím v zemské proláclině, si odnáší svou „*výchovu a stravu*“.³²

Když člověk zemře, jeho duše dorazí na místo (není specifikováno), kde je souzena, podle toho jako žila a jakých dobrých či špatných skutků se dopustila. Podle svých činů je duši přiděleno místo v universu. Duše těch, co žili průměrně a občas páchali dobro a občas nějaké menší zlo, skončí v jezeru Acherúsis, kde je buďto čekají tresty, nebo dobro. Duše těch, co spáchali rouhavé zločiny, končí v Tartaru a odtud už neodcházejí. Dále duše těch, které páchali těžké, ale vyléčitelné hrdelní zločiny, také končí v Tartaru, ale jsou z něj vyvrhovány tak, že běžní kriminálníci končí v Kókytu a otcovrazi a matkovrazi končí v Pyriflegonthu. Pak jsou vodami těchto řek unášeni k jezeru Acherúsis a tam prosí své oběti o odpuštění. Pokud je jim odpuštěno, vystupují z Pyriflegonthu, resp. Z Kókytu a do Tartaru se už nevrací. Pokud jim není odpuštěno, pak se jejich cesta Tartarem a Pyriflegonthem, resp. Kókytem k Acherúskému jezeru opakuje. Duše lidí, co žili opravdu zbožně, vystupují z míst v zemských proláclinách a osidlují čistou zemi. Vedou podobné život, jako jej vedli, když byli na živu, ale mají celkově život mnohem lepší a s lepším tělem. Dýchají éter místo vzduchu a nepijí vodu, ale vzduch a díky tomu nejsou nemocní a dožívají se delšího věku. Jejich život je velmi blažený. Avšak mnohem lepší život čeká duše, které se za svého života věnovaly filosofii. Jen tyto duše vedou život úplně bez těla a přicházejí do tak krásných sídel, že jejich krása podle Sókrata nemůže být vysvětlena při nedostatku času jaký má. Takto je celá Země osídlena dušemi, od svého středu až po svůj povrch ponořený v éteru. Jakákoliv zóna či místo, jež Sókratés popisuje, mohou být místem pro pobyt určitých duší. Ale jen kde se nachází místo pobytu pro duše očištěné filosofií, to není známo.³³

Ale nejsou to jen lidé (duše), kteří obydli tento kosmos. Jsou tu také ostatní živé bytosti. Mezi nimi jsou průvodci duší (daimóni), bohové a zvířata. Průvodci duší jsou v oblasti zemských proláclin, tedy v oblastech mezi nimi a místem soudu s neznámou lokací. Tito průvodci mají na starost jednu lidskou duši na její lidský život (jeho trvání). Průvodci duší doprovázejí na místo vezdejšího pobytu a později (po smrti) před soud, kde se dotyčná duše soudí. Podle toho jak duše u soudu dopadla, ji pak průvodci buďto opouští a přenechávají ji nutnosti nebo bohům, kteří ji vodí do jejich sídel v éteru.³⁴

³² KARFÍK, *Duše a svět*, Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 62-63.

³³ KARFÍK, *Duše a svět*, Praha: OIKOYMENH, 2007, s. 63-64.

³⁴ Tamtéž, s. 64-65.

Sókratés rozděluje Zemi na několik částí a každá z nich je obývána dušemi, které do ní podle toho jak žily, přišly nebo byly svrženy. Sókratés v dialogu podobu těchto zón popisuje, některé jsou krásnější a čistější, mají podobné živočichy a zeleň, jsou bez nemocí a nezkažené, uctívají bohy a také se s nimi stýkají, pozlacená nebo postříbřená. V Zemi jsou tato místa spojená průchody, kudy také tečou vody a také tekoucí řeky a oheň (tímto vysvětluje, že v Zemi je přítomnost všech živlů a Země je jimi tvořena). Právě jeden z otvorů, který prochází celou Zemí, se jmenuje Tartar.

Toto vyprávění můžeme vzít jako Sókratovo tvrzení o nesmrtelnosti duše a posmrtném životě. I zde duši čeká dobro nebo zlo podle toho jak žila, ale hlavně zde Sókratés popisuje místa, kam se vlastně duše dostanou. Jen u filosofických duší přesné místo není popsáno. Sókratés tedy „obydluje“ celou planetu. Není jen jednoho místa, kde se žije, ale jsou to různé zóny, kam jedny duše mohou a druhé nesmí. A i zde Sókratés nezapomíná připomenout nutnost věnování se filosofii jako té nejlepší cestě, která zajišťuje nejlepší místo v posmrtném životě.

Je však zajímavé, že Sókratés zmiňuje reinkarnaci a znovuopeřování v jednom dialogu, ale v dalším již tvrdí, že duše končí v různých částech Země. Není tedy úplně jasné, jestli se tyto události dějí současně či nějak odděleně.

Před závěrem dialogu, je nutné zmínit, že pokud je naše duše nesmrtelná, je nutné o ni pečovat a zbavovat se všech zel. Neboť pokud by nebyla nesmrtelná, pak bychom se mohli zbavit všech špatností pouhou smrtí a nemotivovalo by to nás vybrat si nejrozumnější cestu a žít lepší životy. Sókratés vysvětluje, že si duše do Hádu bere s sebou pouze své vzdělání a výchovu. Také mluví o daimónovi, který zemřelého doprovází za živa, ho po smrti vede na jiné místo, kde je dotyčný souzen a pak se ubírá do Hádu. A další vůdce je pak bere zase zpátky na zem.

Duše, které jsou rozumné a dobré, ty se drží svého vůdce, ale ty co jsou tělesné, ty jsou zmatené a násilně se těla drží, dokud nejsou od svého daimóna odváděny pryč. Poté je souzena, a jestliže je nečistá (např. spáchala vraždu, apod.), pak se jí každý straní a odmítají ji dělat společnost či vůdce. Ale duše čistá má kolem sebe bohy jako společníky a vůdce a má tady své místo.

Zde si můžeme všimnout Sókratova rozvrstvení oblastí, které duše pobývají. Horní vrstvy jsou místa vzájemného styku duší mezi sebou, s daimony a bohy. Naproti tomu

Tartaros (kam jsou nakonec svrženy nečisté, bloudící duše), je místo, kde se duše nestýkají a už vůbec ne s bohy nebo daimony.³⁵ Toto rozvrstvení nám může pomoci si představit posmrtný život duší a jejich osudy, podle toho jaký vedly předešlý život.

Sókratovo myšlení se zdá být nadějně, ale jen v případě, že se člověk bude řídit podle přesně dané cesty filosofie. Ani spravedlivý člověk, který nerozumoval, si nemůže být jist, co se s ním po smrti stane. Na druhou stranu, tato cesta nepovzbuzuje k užívání si života, ale ke kultivaci sama sebe. Špatný člověk bude potrestán, dobrý odměněn.

■ Platónův Faidros

2.1 Nesmrtelnost duše v dialogu Faidros

Sókratés se při rozhovoru s Faidrosem dostane k tématu nesmrtelnosti duše. Sókratés i zde tvrdí, že každá duše je nesmrtelná. Zde svůj argument obhajuje pomocí pohybu.

Začíná s tvrzením, že „*to co se stále pohybuje, je nesmrtelné.*“³⁶ (245c) Ale dále tvrdí, že to co hýbe něčím jiným a je hýbáno něčím jiným, to se může přestat pohybovat, a tím i přestat žít. Jen to, co se samo hýbe, se nikdy nepřestane samo pohybovat, protože samo sebe neopouští, ale je zdrojem a počátkem pohybu i všem ostatním věcem, které se pohybují. Ten počátek ale je bez vzniku. Protože všechno, co vzniká, musí vznikat, počátku, ale ten počátek sám z ničeho nevzniká, neboť pokud by vznikl z něčeho, již by to nevznikal počátek. Pokud je tedy bez vzniku, je i bez zániku. Vysvětluje, že pokud by zahynul počátek, on sám nikdy z něčeho nevznikne a už vůbec ne něco jiného z něho, pokud věci vznikají z počátku. Tedy počátkem pohybu je to, co se samo pohybuje. To nemůže ani vznikat, ani zanikat, to by musel nebe i země spadnout v jedno a zastavili by se, ale neměli by už odkud znova vzít pohyb a vznik. Jestliže se potvrdilo to, že nesmrtelné je to co se samo hýbe, pak Sókratés tvrdí, že to je podstata a smysl duše. Tvrdí, že každé tělo, je bezduché, protože se mu dostává pohybu zvenku, a tělu, které se dostává zevnitř, říká oduševnělé, neboť je toto přirozenost duše.

³⁵ KARFÍK, *Duše a svět*, Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-174-8, s. 73.

³⁶ PLATÓN, *Faidros*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000, s. 34.

Avšak pokud je, že neexistuje nic jiného, které by hýbalo samo sebe, než duše, pak Sókratés tvrdí, že duše je nutně jsoucnou nevzniklé a nesmrtelné.³⁷ (245c-246a)

Co znamená výrok „veškerá duše je nesmrtelná“? Díky tomuto výroku Sókratés vyzdvihuje roli vzájemnosti duší. Tedy každá individuální duše je sama sebou díky podílu na společenství veškerých duší. To znamená, že individuální duše je nesmrtelná, ale jen díky svému podílu na duši jakožto celku.³⁸ Také tímto výrokiem ruší jakýkoliv výklad o nesmrtelnosti bohů a smrtelnosti člověka.

„Tento důkaz nesmrtelnosti duše má podobu silogismu: I. To, co se samo pohybuje, je nesmrtelné. II. Duše je to, co se samo pohybuje. III. Duše je tedy nesmrtelná. Tedy to, co je pohybováno něčím jiným, se může přestat pohybovat, a také přestat žít. Jen to, co se samo pohybuje, to se nikdy nepřestává pohybovat, neboť samo sebe neopouští.“ Sókratés tedy argumentuje, *“že to, co se má pohybovat, nesmí být „opuštěno“ tím, čím je pohybováno.“*³⁹

Podle internetové stránky Platónská společnost, představu duše jako *arché kinéseós*, Sókratés dokazuje nesmrtelnost duše díky samopohybu. Autokinetické (tedy to, co se samo pohybuje) je to, jak jsem již uváděla, co má zdroj pohybu v sobě samém, tudíž to není žádný objekt, které je pohybován díky jinému. U tohoto objektu je možné, aby zdroj pohybu začal působit, ale i přestal, a tím se může objekt zastavit, ale je nemožné, aby se tak stalo u toho, co má zdroj pohybu v sobě samém. Protože to, co se samo pohybuje, je počátkem pohybu pro sebe sama a je také počátkem i pro ostatní věci, protože jim umožňuje vznik. Pro něj je tedy absolutně nemožný jeho zánik, tím by se zastavil všechny pohyb v kosmu (tedy i život). Tedy to, co je počátkem pohybu sobě i ostatním věcem, se věčně pohybuje bez přestání a je tak nesmrtelné. Toto tvrzení o počátcích pohybu je aplikováno na podstatu duše, na základě pozorování fenoménů oduševnělého a neoduševnělého těla a ta duše je tím vnitřním zdrojem pohybu těla. Tento článek také zmiňuje, že stejné pojetí duše lze najít v X. knize Zákonů. O duši tedy mluví jako o nesmrtelném samohybném zdroji pohybu toho, co samo nemá charakter samopohybu. Ale je to komplexnější na vysvětlení. Duše nedává pohyb jen tak nebo svévolně, ale díky svému porozumění tomu, co znamená dobře žít a co ona je. V tom,

³⁷ PLATÓN, *Faidros*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-85241-33-1, s. 34-35.

³⁸ ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-390-2, s. 80.

³⁹ Tamtéž, s. 81-82.

v čem se duše pohybuje, tedy jakousi polaritou, jsou ideje versus smyslová jsoucna „z hlediska toho, co je, a možnost člověka vyvázat sebe sama coby tělesnou bytost z celku kosmu versus pochopit se jako část širšího příčinného celku duší, v případě představ o dobrém životě.“ *V tomto smyslu je podoba samopohybu duše, a takto i charakter udíleného pohybu, navázána na formu vztahu duše k idejím, které jsou kladeny jako preinkarnačně určující naše životní rozvrhy (Phdr. 248c nn).* ⁴⁰

Avšak tento důkaz má své slabiny, podle některých autorů jako je např. Štěpán Špinka Sókratés nedokazuje svůj argument dostatečně a jeho vysvětlení má spousty nejasných nedostatků. Některé textové nejasnosti např.: Je nutné, aby se to, co je pohybováno něčím jiným zastavilo? Sókratés by naznačoval, že ano. Nebo: Není úplně jasná povaha samopohybu. Co tedy znamená, že se něco samo sebe pohybuje? Sókratés na otázku neodpovídá, ale z jeho formulací je možné vyvodit, že samopohyb je jakýsi zvláštní sebevztah. Další: Jak mám tuto první, Sókratem nezdůvodnitelnou, premisu chápat? Na to Špinka odpovídá domněnkou, že existují dvě možnosti, které pak podrobně rozebírá ve svém díle. Další námitka: Je zřejmé z uvedeného tvrzení, že Sókratés nepředpokládá možnost neomezeného setrvačného pohybu a ani nepředpokládá možnost cyklického zprostředkování pohybu mezi jsoucnými, co nejsou samohybná. ⁴¹

Špinka mluví o Sókratově důkazu nesmrtelnosti jako o *nauce o pohybu a vznikaní*.⁴² Tento důkaz nesmrtelnosti má nejen za úkol ukázat, že nelze porozumět povaze a duše lásky jen z perspektivy časově omezeného života duše v těle, ale má tento důkaz má zasadit Sókratův následující výklad o duše a lásce do rámce vznikaní a jeho příčinách a obecných úvah o pohybu. Má tímto ukázat jak moc je důležitá role duše v uspořádání kosmu. „Svět, jehož neexistenci nelze připustit, je zapotřebí pochopit jako strukturovaný celek různorodých pohybů, jejichž příčinou je duše. Kdyby ve světě ustal pohyb, přestal by tento svět existovat.“⁴³

2.2 Podoba duše a ztráta okřídlení duše

⁴⁰ Dostupné na: <http://www.platonskaspolecnost.cz/platon-a-spisy/duse-jako-arche-kineseos/>.

⁴¹ ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-390-2, s. 82-88.

⁴² Tamtéž, s. 89.

⁴³ ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-390-2, s. 89.

Po důkazu nesmrtelnosti duše, přechází Sókratés k mluvě o podobě duše. Připodobňuje ji srostlině okřídleného spřežení a vozataje. Jen koně a vozatajové bohů jsou dobří, u nebožských duší se to liší. Vůdce řídí dvojspřeží, a co se týče koní, jeden z nich je dobrý a krásný, z dobrého rodu, druhý kůň je opakem dobrého, tedy špatný, ze špatného rodu. Díky těmto koním je řízení velmi nesnadné.

K této mluvě přidává Sókratés ještě vysvětlení, jak vznikl živočich smrtelný a nesmrtelný. Mluví o duši, která obchází po světě, ve střídavých podobách a pečuje o to, co je bezduché. Jestliže je okřídlená a tedy dokonalá, pak se vznáší ve výšinách a pobývá v celém vesmíru. Ale ta která ztratila okřídlení, padá dolů, až se uchytí zemitého těla, které se pak samo pohybuje díky jejímu působení. Spojení duše a pevného těla Sókratés nazývá smrtelný živočich. Nesmrtelný živočich má také všechny tyto složky, ale pro všechny čas.

Síla peří nadnáší a bere tam, kde sídlí bohové. Opeřené duše se živí tím, co je božské, tedy co je krásné, moudré, dobré, apod., a tímto roste. Avšak pokud se živí opakem, pak hyne. První na nebi jede vůdce Zeus, ten se o všechno stará, za ním jede vojsko bohů a daimonů. Ostatní bozi, jedou podle pořadí, jak byli zařazeni. Závist zde neexistuje, každý dělá, jak chce a kdy se mu chce. Pokud jedou k hostině, ubírají se cestou k vrcholu nebeské klenby. Vozy bohů tam jedou snadno, ale vozy ostatních jedou ztěžka a to díky špatnému koni, který jej táhne dolů. Pro duši je to zápas. Nesmrtelné duše (bohové), které se octnou na vrcholu a připojí se k hostině, spatří skutečnou i rozumnost a spravedlnost a radují se. Ostatní duše, které se snaží být podobné božským, jen stěží mohou vidět jsoucna, díky svým koním vidí jen některá a jiná ne. Každá z nich touží vidět vše, co je nahoře, ale nemohou tam a krouží okolo, některé mohou spatřit pravá jsoucna, ale jen díky obrovské námaze. Ale protože je tu těch duší mnoho, začnou po sobě šlapat, vrážet do sebe, zmrzačují se a ztrácí peří. Mnohé z nich nic nespattí a nasytí se pouhým míněním. Jen bohové se nakonec dostaví na hostinu

Sókratés rozlišuje universum na nahoře a dole. Nahoře – bytí bohů, to co je krásné a dobré. Je to, co živí perutě, které pak nadzvedávají těžké k božskému, pokud duše ztrácí perutě, nemá ji co nadnášet a je tažena dolů. Sókratés se zde také vymezuje vůči tradičnímu pojetí bohů, jsou uspořádaní a neexistuje mezi nimi závist. Kdežto mezi obyčejnými dušemi, které se snaží bohy následovat, ale mýlí se v tom, po čem opravdu touží a v čem spočívá jejich dobro, vládne závist a boj.

Božské duše a jiné duše se od sebe liší různými charakteristikami. Za prvé jsou božské duše vnitřně jednotné, neboť veškeré jejich „součásti“ jsou dobré. Za druhé neztrácejí své peruté. A díky tomu (za třetí) nepodléhají perspektivě zemitých těl, ale starají se o celek tělesného světa. Za čtvrté není u nich žádná závist a to vůči komukoliv. Za páté jsou dobré, krásné a moudré. A za šesté nikdy neztrácejí svou schopnost kontemplovat pravdivá a skutečně jsoucna. Ostatní duše se liší, ale nejsou nutně opaky těchto charakteristik.⁴⁴

Zatížena, bez perutí, naplněna zapomenutím a špatností padá duše k zemi, kde se zachytí zemitého těla. Zde Sókratés mluví zrození takové duše a osud těchto nebožských duší nazývá „**Adrastein zákon**“. Nemá se zrodit do zvířete, „*nýbrž ta, která uviděla, nejvíce, má být vsazena do zárodku budoucího filosofa, milovníka moudrosti, nebo milovníka krásy, druhá do zákonného krále nebo válečníka a vladaře, třetí do politika nebo nějakého hospodáře a peněžníka, čtvrtá do gymnastika, nebo do někoho, kdo se bude zabývatí léčením těla, pátá povede nějaký život věštecky nebo zasvěcovatelský; šesté se hodí člověk básnivý, sedmé řemeslník nebo rolník, osmé sofista nebo demagog, deváté tyran.*“⁴⁵ (248de)

Duše, která toho viděla nejvíce, se převtěluje do filosofa, a jak jsem již uváděla, filosofie je tou nejlepší cestou pro člověka. Duše, která toho spatřila nejméně, se vtělí to tyrana. Další kritéria pro uvedené typy však Sókratés neuvádí. Ani není jasné, jestli je tento seznam úplný.

Podle toho jak člověk žije, tedy jestli spravedlivě či nespravedlivě, podle toho se mu dostane buďto lepší úděl nebo trest. To znamená, že může žít jako spravedlivý tyran nebo nespravedlivý filosof. Ale duše se neopeří dříve než po dobu deseti tisíci let. Jen spravedlivé filosofické duše, které si tento život třikrát zvolili, se opeřují v třítisíciletém roce a odcházejí. Ostatní duše jsou postaveny před soud. Některé skončí v podzemních káznících, kde pykají za své prohřešky, druhé končí na jakémsi místě v nebi a tam žijí podobný život, který žili na Zemi. Potom po tisíci letech si obě strany volí druhý život, který chtějí. Může to být zvíře nebo člověk.

Sókratés zde také uvádí, že jen filosof nabývá perutí, neboť si rozpomíná na pravá jsoucna, která kdysi viděl, a která mu připomínají to božské. Často může být filosof považován jinými za blázna, a to nejspíše proto, že je sám uchvácen bohem a nejlépe se

⁴⁴ ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-390-2, s. 116.

⁴⁵ PLATÓN, *Faidros*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-85241-33-1, s. 38.

rozpomněl. A také zvířata se mohou rozpomínat na pravá jsoucna, ale ne díky myšlení, ani za pomoci řeči. Neboť popření rozpomínání u zvířat by vyvolalo rozpornou myšlenku, jak by se z nich mohli znova stávat lidé. To znamená, že Sókratés nemá žádné rozdíly mezi zvířecí a lidskou duší.⁴⁶

Sókratovo myšlení o člověku může člověka připodobnit anamnestické bytosti (a filosofa jako toho, kdo ji nejlépe naplňuje). Je to duše, která se podílela na osudech božských duší a která spatřila pravá jsoucna, ale poté ztratila křídla a zachytila se zemitého těla. Toto vysvětlení anamnestické bytosti jako člověka, může být příčinou odlišných podob lidských životů. Důležité je kolik toho duše zahlédla při své nebeské cestě a jaké životy si pak volí, ale nejpodstatnější je, jak moc si bude schopna rozpomenout na pravá jsoucna a jak s těmito vzpomínkami dokáže naložit.⁴⁷

Také jedno z možností jak dopomoci znovuopeření je láska. Sókratés ji nejdříve považuje za negativní, pak ale obrátí svůj výklad. Pojímá ji jako vzpomínku na pravou krásu, díky které se duše milujícího znova dostává peří a snaží se opět vzlétnout. Pokud správně porozumíme kráse, pak můžeme říci, že jde o lásku, která je rozpomínání na pravou krásu a zahlédnutí toho, co je božského ve smyslovém. Milující se k milovanému chová s úctou a připodobňuje se mu (tedy stává se on sám krásným a pro milovaného přitažlivým). Oba tito milující pohlízejí skrze svoji vzájemnost na ideální svět jako pochopení sebe sama jako jednoty v mnohosti. Tak se tedy o pravé lásce dá mluvit jako „o souhře vzájemného láskyplného povznášení, nastolování harmonie a rovnosti mezi oběma milujícími a božským základem jejich vztahu. Pravá láska tak není útekem od milovaného ke kráse samotné, ale rozšířením horizontu, v němž se nám krása milovaného ukazuje, a je v tomto smyslu duševním růstem.“⁴⁸ Protože Sókratovo pojetí lásky nemá nic společného s nesmrtelností duší ani smrtí, či posmrtným životem, nebudu ji zde více rozebírat.

Můžeme tento souboj o znovuopeření dát do několika fází. Nejdříve zvolit nejlepší cestu filosofie, milovat pravou lásku, která poskytuje nejkratší cestu k opeření, ale tento zápas musí člověk vyhrát třikrát, aby znovu nabyl křidel, a ani poté ještě nemá klid,

⁴⁶ ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-390-2, s. 122.

⁴⁷ Tamtéž, s. 133.

⁴⁸ Dostupné na: <http://www.platonskaspolecnost.cz/platon-a-spisy/eros-v-dialogich-symposion-a-faidros/>.

neboť pokud znovu dostane své křídla, musí zvládnout výstup na vrchol nebes tak, aby spatřila nějaká pravá jsoucna. Proto ani u nejlepších duší zápas o překonání vlastní nedokonalosti neustává.⁴⁹

Ač jsou naše osudy jakékoliv, směřujeme všichni stejnou cestou. A to abychom se rozpomněli, okřídli a znova následovali bohy. Záleží jen na nás, jak dlouho nám to potrvá a jak moc jsme schopni si rozpomenout. Naše největší nadějí je podle Sókrata filosofie, která nám po smrti dává opeření a lehkost. Na druhou stranu je tento výklad značně depresivní, protože podle Sókrata nejsme božské duše, ztratili jsme perutě a naše nejlepší spása je něco, čemu se většina lidí vysmívá nebo to vůbec nebere vážně. A když už se konečně opeříme, nečeká nás žádný odpočinek, nýbrž velký boj.

Myšlenka, že nebožská duše nepozná všechny pravá jsoucna a nedostane se na hostinu a může skončit zmrzačená, je velmi depresivní. Sókratés neuvádí, jestli se může nebožská duše stát božskou (nebo jestli myslí filosofii jako jedinou cestu stát se aspoň polobožskou duší) nebo jestli je nebožská duše takto uvězněna v jakémsi cyklu padání do zemitých těl, opeřování se a znovu boj o pravá jsoucna.

■ Platónův dialog Obrana Sókrata

3.1 Sókratés se nebojí smrti

Sókratés v dialogu jasně mluví o tom, že se nebojí smrti. Smrt mu nepřipadá nespravedlivá nebo strašidelná, neboť podle Sókrata má člověk za svého života „*hledět jediné na to, zdali jedná spravedlivě, či nespravedlivě a zdali si počíná jako muž dobrý, či zlý.*“⁵⁰ (27d) Jako argument dává příklad polobohů, kteří padli před Trójou, a kteří by museli být pošetili, kdyby měli strach ze smrti. Uvádí syna Thetidina, který naprosto zapomněl na strach ze smrti, jen aby se nezhanobil. Když chtěl zabít Hektora, promluvila k němu jeho matka bohyně, která mu řekla, že pokud se pomstí za usmrcení Patrokla a zabije Hektora, pak zemře on sám. Ale on se nebál smrti, ale více se bál hanby co by ho čekala, pokud by Hektora nezabil, a proto pomstu vykonal.

⁴⁹ ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-390-2, s. 138-139.

⁵⁰ PLATÓN, *Obrana Sókrata*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-140-4, s. 55.

Sókratés říká, že se nesmíme odchylovat od své role, ani kdyby nám hrozila smrt. Máme spíš myslet na hanbu, která nám hrozí, pokud zbaběle utečeme. Dává příklad vládce, který se neuchýlí od své pozice jen proto, že se bojí smrti, neboť dává příklad ostatním. Také mluví o sobě, když byl postaven *do šiku u Poteidaie, u Amfipole, u Délia*⁵¹ (28e) vlastními veliteli, setrval tam jako ostatní a nebál se smrti. Ale co Sókratés zmiňuje jako nejhorší prohřešek je, zaleknout se smrti a opustit místo filosofa, který mu bůh přidělil, aby jím byl. Za to by se Sókratés opravdu soudil (náražka na to, že je opravdu souzen, ale za něco, za co by se nesoudil). Dokonce jde tak daleko, a prohlásí, že mu na smrti nezáleží. Samozřejmě rozsudek smrti bere jako přehnaný a sám by si jej nedal. Spíše naopak tvrdí, že si zaslouhuje jen dobré a žádá, aby jej obec živila.

Bát se smrti je podle Sókrata „*domnění moudrosti bez moudrosti skutečné; je to totiž domnělé vědění o věcech, kterých člověk neví. Neboť nikdy neví o smrti ani to, zdali snad není pro člověka ze všeho největší dobro, a lidé se jí bojí, jako by dobře věděli, že to je největší zlo. A přece, jak by nebylo právě tohle hanebná nevědomost, domnívat se, že víme, co nevíme?*“⁵² (29ab)

Sókratovo mínění o smrti můžeme pokládat poněkud za extrémní. Nemít strach, ať nás to stojí cokoliv, se nemusí zdát rozumné. Mnohdykrát lidé raději přijmou hanbu a to neznamena nutně, že nebyli čestní a dobří ve svém životě. Ale je pravda, že špatní lidé se nejvíce bojí smrti, obzvláště pokud jsou věřící. A to neplatí jen o špatných lidech. Můžeme strach ze smrti vidět v lékařství, kdy si lidé jakýmkoliv způsobem prodlužují život.

Sókratovo pevné přesvědčení je vidět v následující pasáži. I kdyby byl Sókratés vysvobozen, nezradil by boha a nepřestal by filosofovat. Sókratés dokonce odmítá své vysvobození od svých majetných přátel, kteří mu nabídli útěk z vězení. Útěk byl řádně naplánován. O útěk se mohli pokusit poslední den a možná by Sókrata i přesvědčili, ale to by Sókratés musel být někdo jiný.⁵³

Dále Sókratés hovoří o sobě jako o nejlepším dobru v obci, je to díky jeho službě bohu. Snaží se obyvatele přemlouvat, aby se nestarali o majetek, ale o svojí duši (v minulých kapitolách jsem popsala, proč je to tak důležité). Majetek není ctnostný, ale z ctnosti vznikají peníze. Sókratés sám sebe považuje za jedinečného a to považuje za

⁵¹ PLATÓN, *Obrana Sókrata*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH. 2005. ISBN 80-7298-140-4, s. 56.

⁵² Tamtéž.

⁵³ *Plato's Phaedo: Proceeding of the second symposium platonicum pragense*. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-031-9, s. 145-146.

svoji obhajobu. Jeho poprava by znamenala velkou ztrátu pro obec. Sókratés sám sebe považuje za dokonalého filosofa, je chudý a řídí se božským hlasem už od dětství. Někteří Sókrata respektují, někteří se mu vysmívají a nazývají ho bláznem.

Tímto svým projevem se Sókratés nejen obhajuje, ale i připravuje na smrt. Díky tomu jak povídá o svém spravedlivém, čestném a dobrém filosofickém životě, nemusí mít žádné obavy. Jeho jasná volba je tedy smrt, jak mluví později sám o sobě, když se snaží obhájit. Vězení odmítá, peněžitý trest je pro něj nemožný, neboť nemá peníze (zde je zvláštní, proč není vysvětleno, že měl majetné přátele, kteří by za něj s radostí pokutu zaplatili, možné vysvětlení je, že Sókratés už byl natolik smířený (vesměs posedlý) se svým osudem, že odmítá jakékoliv jiné řešení situace a vyhnutí se smrti je něco pro něj nepřijatelného). I vyhnanství je pro něj nemyslitelné, protože by zřejmě byl vyháněn i z jiných měst, neboť by se od svého učení neodkláněl a pokud byl nepohodlný ve svém rodišti, určitě by nebyl vítán i v ostatních městech. Pokud je Sókratés tak neústupný ve svém učení a z jeho výpovědi je jasné, že je, protože radši bude proti lidem, než proti svému bohu, je jasné, že smrt je nejlepší volbou. Je zde možnost, že pokud by byl Sókratés propuštěn z vězení, mohl by být zavražděn někým, kdo jej opravdu nesnášel.

Poté následuje líčení o naději v posmrtném životě. Další ze Sókratových obhajob svého rozhodnutí smrti. Je možné, že po smrti není vůbec nic, ale na druhou stranu je velká pravděpodobnost, že po smrti duše dál existuje a putuje na jiné místo. Vysvětlení smrti jako „*jakéhosi spánku, když spící člověk nemá ani žádného snu, byla by smrt podivuhodný zisk.*“⁵⁴ (40d) Jak již bylo zmíněno v předešlých kapitolách, člověk, který by páchal i to největší zlo by po smrti nebyl souzen, ale snadno by se svých hříchů zbavil. Žádný trest by jej nečekal. Pak by se i obyčejný vrah a zloděj rovnal filosofovi nebo velmi spravedlivému člověku, nehledě na to jestli byl ve svém životě souzen, či se dokonce trestu vyhnul. V tomto případě bychom mohli říci, že je vše dovoleno a pokud i potlačíme existenci boha a nejvyššího dobra, pak se člověk může beztrestně (samozřejmě musí hledět na lidské zákony) oddat kriminalitě a násilnostem. Je to nebezpečné myšlení, neboť to z člověka dělá jen „kus masa“. Ale představa existence posmrtného života přináší nejen velkou naději, ale i vysvětlení proč se chovat dobře a spravedlivě, neboť nad námi dohlíží velká moc, která soudí každý náš čin v našem životě. A díky tomuto se ze zločinců mohou stát lepší lidé, když ne v jednom životě, tak ve druhém určitě. Sókratés se do Hádu těší, nepotká tam falešné lidi, ale „*opravdové*

⁵⁴ PLATÓN, *Obrana Sókrata*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH. 2005. ISBN 80-7298-140-4, s. 70.

soudce, kteří tam soudí, Minós, Rhadamanthys, Aiakos, Triptolemos a všichni jiní polobozi, kteří se osvědčili spravedlivými ve svém životě. Nebo zase přijít do styku s Orfeem, Músaie, Hésiodem a Homérem – co by za to dal kdokoli z vás? Já aspoň jsem ochoten mnohokrát zemřít, jestliže je toto pravda.“⁵⁵ (41a) Sókratés se těší, ba se nemůže dočkat, až se potká s různými osobnostmi a lidmi a bude moci s nimi bez jejich předsudků a odporu filosofovat. „*Rozmouvat tam s nimi, být s nimi ve styku a zkoušet je – jak nevýslovné by to bylo štěstí!*“⁵⁶ (41c)

Nakonec Sókratés dává příklad všem, aby se smrti nebáli, protože dobré lidi po smrti čeká jen dobro a bohové už se o něj postarají. Na své žalobce se nehněvá, dokonce říká, že mu rozsudkem smrti neškodí, ale naopak. Nakonec pobízí své nástupce, aby nepřestali a pokračovali s tím, co on sám začal a dělal.

Vždycky se najdou lidé, kteří jsou nepohodlní pro danou dobu a její smýšlení. Možná by v dnešní době byl Sókratés úspěšnější, možná by byl umlčen. Ale jen díky svým činům a odvážným rozhodnutím, se takové osobnosti nejvíce zapisují do dějin. A díky Platónovi a jeho dialogům víme, co přesně Sókratés říkal.

⁵⁵ PLATÓN, *Obrana Sókrata*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH. 2005. ISBN 80-7298-140-4, s. 70.

⁵⁶ Tamtéž, s. 71.

Závěr

Jak již bylo zmíněno v úvodu, celá práce se zaměřovala na Sókratovo pojetí nesmrtnosti duše, smrti a posmrtného života. Postupovala jsem kapitolu po kapitole, rozebírala je a přidávala vlastní vysvětlení a interpretaci sekundární literatury.

Je naprosto jasné, že je Sókratés ve svém filosofickém myšlení a názorech absolutně nepřesvědčitelný. Pokoušejí se ho zachránit jeho přátelé, ale marně. Zde můžeme poznat Sókratovu obrovskou touhu poznat to, co je na druhé straně, neboť před smrtí se dalo utéci. Celé Sókratovo líčení o nesmrtnosti duše je jen jeho přípravou na jeho smrt a uklidnění jeho přátel, neboť ho po smrti čeká jen to nejlepší dobro, hlavně díky jeho filosofickému životu.

Je nelehké přehlédnout Sókratovo zaujetí filosofií. Staví ji jako jediné a nejlepší dobro, jako jediné zajišťující naději po smrti. Dokonce ani „jen“ spravedliví lidé si nemohou být jisti svým osudem. Ale důležité je vědět, že i „jen“ spravedlivý život bude odměněn, neboť se může stát, že spravedlivý člověk bude žít posmrtně mnohem lépe, než nespravedlivý filosof.

Avšak Sókratovo pojetí a vysvětlení nesmrtnosti duše se může stát inspirací v našich životech, ba je i pozvednout. Přijmutí těchto názorů znamená nejen velkou naději po smrti, ale také obrovskou motivaci sami se sebou pracovat a kultivovat se. Dnešní myšlení bere smrt jako něco strašného a hrozného, něco na co se nesmí myslet, ani ukazovat. Sókratés však představuje smrt jako vysvobození od těla a jeho neustálé odvádění naší pozornosti, také představuje posmrtný život, kde se můžeme stýkat s bohy nebo polobohy a můžeme žít mnohem blaženější život. Je to ohromná naděje, že pokud náš osud byl těžký, ale my jsme přesto žili velmi pozitivně, pak náš čeká mnohem vyšší dobro. Na něj je však nutné čekat, sebevražda nepřípadá v úvahu, přece jen jsme povinni zde splnit svůj úkol.

Další téma, které je v dnešní době sporné, je existence nesmrtelné duše a s ní i reinkarnace. I v Sókratově době, byli někteří lidé přesvědčeni, že po smrti už nic není a toto přetrvávalo do dnes. Sókratovo pojetí reinkarnace se podobá některým směrům myšlení, které dnes existují (např. Buddhismus) a představuje jakýsi neustálý koloběh života a smrti, dokud duše znovu nenabere peří a nevydá se vzhůru poznávat pravá jsoucna (která stejně pozná jen občas a ne všechny), ale v ohrožení, že o peří opět přijde. Sókratovo důkazy o nesmrtnosti duše však mohou být složité a vyžadují hlubší

studii. Také Sókratův výklad rozpomínání duše jako důkazu nesmrtelnosti nemusí každého přesvědčit, neboť výsledek není jasný, obzvláště pokud mezi dominantními naukami panuje tzv. „tabula rasa“ (člověk se rodí jako kompletně čistý, nepopsaný list).

Avšak to, co je u Sókratova myšlení nejdůležitější, je, že zlo bude potrestáno a nevyhne se svému trestu a dobro bude velmi dobře odměněno. To je to, co by mohlo vybízet k uvěření této víry a k jejímu akceptování.

Seznam použité literatury

HAVLÍČEK, *Dialog, etika a politika*, Praha: OIKOYMENH, 2015. ISBN 978-80-7298-262-2

KARFÍK, *Duše a svět*, Praha: OIKOYMENH, 2007. ISBN 978-80-7298-174-8

PLATÓN, *Faidón*, 3. vyd. Praha: OIKOYMENH, 1994. ISBN 80-85241-36-0

PLATÓN, *Faidros*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2000. ISBN 80-85241-33-1

PLATÓN, *Obrana Sókrata*, 5. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2005. ISBN 80-7298-140-4

Plato's Phaedo: Proceeding of the second symposium platonicum pragense. Praha: OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-031-9

ŠPINKA, *Duše a krása v dialogu Faidros*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-390-2

ŠPINKA, *Duše a zlo v dialogu Faidón*, Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-423-7

Česká platónská společnost [online]. Praha: Univerzita Karlova v Praze - Filosofická fakulta, © 2018. Dostupné na: <http://www.platonskaspolecnost.cz/>

Abstrakt

JOKLOVÁ, V. *Smrt a nesmrtelnost podle Platóna*. České Budějovice 2018.
Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta.
Katedra filosofie a religionistiky. Vedoucí práce doc. Jakub Sirovátka, Dr. phil.

Klíčová slova: smrt, umírání, nesmrtelnost duše, posmrtný život, tělo a duše, Sókratés, Platón, sebevražda, reinkarnace, duše

Práce se bude zabývat hlavně tématem nesmrtelnosti duše tak, jak ji chápal Sókratés. V práci je vysvětleno, proč je duše nesmrtelná a neumírá společně s tělem. Také, proč je důležité pečovat o duši a neposlouchat potřebám těla, což souvisí s posmrtným životem. Dále práce zmiňuje převtělování duše, dokud se znovu neopeří. Práce také vykládá, jak Sókratés na smrt pohlížel, proč ji chápal pozitivně a dokonce se na ni těšil. Také popisuje, proč je smrt vysvobozením, ale také proč je špatné páchat sebevraždu. Dále zmiňuje posmrtná místa, kam se duše odebírají po smrti.

Abstract

Death and immortality of soul according to Plato

Key words: death, dying, immortality of soul, life after death, body and soul, Socrates, Plato, suicide, reincarnation, soul

The work deals mainly with immortality of soul according to Socrates understanding. The work is describing why is soul immortal and not dying together with a body after death. It is also describing, why it is important to care about soul and not listen to the body's needs, which relates with life after death. The work also mention reincarnation of soul, until it regains feathers. It is also describing the Socrates view of death, his positive understanding about death and why he was looking forward to it. It is describing, why is death the release, but also why it is important to not commit suicide. Also it describes the places, where the souls travel after death.